Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (yhdeksäs jaosto)

21 päivänä syyskuuta 2017 *

Muutoksenhaku – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Italialaiset betoniteräksen tuottajat – Hintojen vahvistaminen sekä tuotannon tai myynnin rajoittaminen tai valvonta – HT 65 artiklan rikkominen – Alkuperäisen päätöksen kumoaminen unionin yleisessä tuomioistuimessa – Asetuksen (EY) N:o 1/2003 nojalla uudelleen tehty päätös – Uuden väitetiedoksiannon esittämättä jättäminen – Kuulematta jättäminen alkuperäisen päätöksen kumoamisen jälkeen

Asiassa C-88/15 P,

jossa on kyse Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvasta valituksesta, joka on pantu vireille 20.2.2015,

Ferriere Nord SpA, kotipaikka Osoppo (Italia), edustajinaan W. Viscardini ja G. Donà, avvocati,

valittajana,

ja jossa vastapuolen toisena osapuolena on

Euroopan komissio, asiamiehinään L. Malferrari ja P. Rossi, avustajanaan M. Moretto, avvocato, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (yhdeksäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja E. Juhász sekä tuomarit C. Vajda (esittelevä tuomari) ja C. Lycourgos,

julkisasiamies: N. Wahl,

kirjaaja: hallintovirkamies V. Giacobbo-Peyronnel,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 20.10.2016 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 8.12.2016 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

* Oikeudenkäyntikieli: italia.

tuomion

1 Ferriere Nord SpA vaatii valituksellaan unionin tuomioistuinta kumoamaan unionin yleisen tuomioistuimen 9.12.2014 antaman tuomion Ferriere Nord v. komissio (T-90/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1035; jäljempänä valituksenalainen tuomio), jolla unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi sen kanteen, jossa vaadittiin kumoamaan HT 65 artiklan rikkomista koskeva 30.9.2009 tehty komission päätös K(2009) 7492 lopullinen (COMP/37.956 – Betoniteräs – uudelleen tehty päätös; jäljempänä 30.9.2009 tehty päätös), sellaisena kuin se on muutettuna 8.12.2009 tehdyllä komission päätöksellä K(2009) 9912 lopullinen (jäljempänä muutospäätös) (30.9.2009 tehty päätös, sellaisena kuin se on muutettuna muutospäätöksellä; jäljempänä riidanalainen päätös).

Asian tausta ja riidanalainen päätös

2 Asioiden tausta on esitetty valituksenalaisen tuomion 16–22 kohdassa seuraavasti:

”16 Komissio suoritti vuoden 2000 lokakuusta joulukuuhun HT 47 artiklan mukaisesti tarkastuksia betoniterästä valmistavissa italialaisyrityksissä sekä italialaisten terästeollisuuden yritysten yhteenliittymässä [Federacciai]. Se osoitti niille myös tietojensaantipyyntöjä HT 47 artiklan nojalla – –.

17 Komissio aloitti 26.3.2002 hallinnollisen menettelyn ja esitti väitteitä HT 36 artiklan nojalla (jäljempänä väitetiedoksianto) – –. [Ferriere Nord] esitti 31.5.2002 kirjallisia huomautuksia väitetiedoksiannosta. Kuulemistilaisuus pidettiin 13.6.2002 – –.

18 Komissio esitti 12.8.2002 täydentäviä väitteitä (jäljempänä täydentävä väitetiedoksianto), jotka lähetettiin väitetiedoksiannon adressaateille. Täydentävässä väitetiedoksiannossa, joka perustui 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 ([EY 81] ja [EY 82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) 19 artiklan 1 kohtaan, komissio selitti kantansa, joka koski menettelyn jatkamista EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisen jälkeen. [Ferriere Nord] esitti kirjallisia huomautuksia 20.9.2002, ja toinen kuuleminen järjestettiin 30.9.2002 jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa – –.

19 Menettelyn jälkeen komissio teki HT 65 artiklan soveltamismenettelystä (COMP/37.956 – Betoniteräs) 17.12.2002 päätöksen K(2002) 5087 lopullinen (jäljempänä vuoden 2002 päätös), jolla se totesi, että sen adressaatteina olevat yritykset olivat toteuttaneet Italian tankoina tai rullina olevan betoniteräksen markkinoilla yhtenä kokonaisuutena pidettävän, jatketun ja monitahoisen kartellin, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena oli ollut hintojen vahvistaminen ja joka oli myös johtanut tuotannon tai myynnin yhdenmukaistettuun rajoittamiseen tai valvontaan HT 65 artiklan 1 kohdan vastaisesti. Komissio määräsi kyseisessä päätöksessä [Ferriere Nordille] 3,57 miljoonan euron suuruisen sakon – –.

20 [Ferriere Nord] nosti 10.3.2003 yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa kanteen vuoden 2002 päätöksestä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kumosi vuoden 2002 päätöksen 25.10.2007 antamallaan tuomiolla Ferriere Nord v. komissio (T-94/03, [ei julkaistu, EU:T:2007:320]). Tuomioistuin totesi, että kun otettiin erityisesti huomioon se, että vuoden 2002 päätöksessä ei ollut ensimmäistäkään viittausta asetuksen N:o 17 3 artiklaan ja 15 artiklan 2 kohtaan, se perustui yksinomaan HT 65 artiklan 4 ja 5 kohtaan – –. Koska kyseisten määräysten voimassaolo oli päättynyt 23.7.2002, komissio ei voinut enää perustaa toimivaltaa kyseisiin määräyksiin, joita ei enää ollut olemassa vuoden 2002 päätöksen tekohetkellä, todetakseen HT 65 artiklan 1 kohdan rikkomisen ja määrätäkseen sakkoja yrityksille, joiden väitettiin osallistuneen kyseiseen rikkomiseen – –.

21 Komissio ilmoitti 30.6.2008 päivätyllä kirjeellä [Ferriere Nordille] ja muille asianomaisille yrityksille aikomuksestaan tehdä päätös uudelleen muuttamalla sen oikeudellista perustaa vuoden 2002 päätöksen oikeudelliseen perustaan nähden. Se täsmensi myös, että kun otettiin huomioon niiden tuomioiden, joilla vuoden 2002 päätös oli kumottu, suppea soveltamisala, uudelleen tehtävä päätös perustuisi väitetiedoksiannossa ja täydentävässä väitetiedoksiannossa esitettyyn selvitykseen. Asianomaisille yrityksille annettiin määräaika huomautusten esittämiseen, ja [Ferriere Nord] toimitti huomautuksensa telekopiona 1.8.2008 – –.

22 Komissio pyysi 24.7. ja 25.9.2008 sekä 13.3., 30.6. ja 27.8.2009 lähetetyillä telekopioilla [Ferriere Nordilta] tietoja yrityksen osakkaista ja varallisuusasemasta. [Ferriere Nord] vastasi näihin tietojensaantipyyntöihin 1.8. ja 1.10.2008 sekä 18.3., 1.7. ja 8.9.2009 lähetetyillä sähköpostiviesteillä.”

3 Komissio katsoi 30.9.2009 tehdyssä päätöksessä muun muassa, että [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) oli tulkittava siten, että siinä annetaan komissiolle oikeus suorittaa tutkinta ja määrätä seuraamukset 23.7.2002 jälkeen sellaisista kartelleista, jotka kuuluvat asiallisesti ja ajallisesti EHTY:n perustamissopimuksen soveltamisalaan. Komissio totesi, että päätös oli tehty EY:n perustamissopimuksessa ja kyseisessä asetuksessa vahvistettujen menettelysääntöjen mukaisesti ja että aineellisen oikeuden säännöksiä, jotka eivät olleet enää voimassa toimen toteuttamispäivänä, voitiin soveltaa sääntöjen ajallista seuraantoa koskevien periaatteiden mukaisesti mutta lievemmän lain soveltamista koskevan yleisen periaatteen (lex mitior) mukaisin rajoituksin.

4 Kyseisen 30.9.2009 tehdyn päätöksen 1 artiklassa todetaan muun muassa, että Ferriere Nord oli rikkonut HT 65 artiklan 1 kohtaa osallistumalla 1.4.1993–4.7.2000 jatkettuun sopimukseen ja/tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, jotka koskivat tankoina tai rullina olevaa betoniterästä ja joiden tarkoituksena ja/tai vaikutuksena oli hintojen vahvistaminen ja tuotannon tai myynnin rajoittaminen ja/tai valvonta yhteismarkkinoilla. Saman päätöksen 2 artiklassa komissio määräsi Ferriere Nordille 3,57 miljoonan euron suuruisen sakon.

5 Kahdeksan niistä 11 yhtiöstä, joille 30.9.2009 tehty päätös oli osoitettu, muun muassa Ferriere Nord, ilmoitti 20.–23.11.2009 lähetetyillä kirjatuilla kirjeillä komissiolle, että päätöksen liitteeseen, sellaisena kuin se oli annettu tiedoksi niille, joille se oli osoitettu, ei sisältynyt taulukkoja, joissa kuvattiin hintojen vaihtelut.

6 Komissio teki 8.12.2009 muutospäätöksen, jonka liitteeseen sisällytettiin puuttuvat taulukot ja jossa korjattiin kahdeksassa alaviitteessä olevat numeroidut viitteet kyseisiin taulukoihin. Muutospäätös annettiin tiedoksi Ferriere Nordille 9.12.2009.

Menettely unionin yleisessä tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio

7 Ferriere Nord nosti unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 19.2.2010 toimitetulla kannekirjelmällä kanteen, jossa se vaati ensisijaisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista ja toissijaisesti päätöksen kumoamista osittain ja sakon määrän alentamista.

8 Ferriere Nord vetosi kanteensa tueksi kymmeneen kanneperusteeseen, joista ensimmäinen perustui komission toimivallan puuttumiseen, toinen kanneperuste siihen, ettei uutta väitetiedoksiantoa ollut lähetetty etukäteen, kolmas kanneperuste siihen, ettei kuulemisesta vastaavan neuvonantajan toimittamaa kuulemista järjestetty, neljäs kanneperuste siihen, että loppuraportti annettiin riidanalaisen päätöksen tekemisen jälkeen, viides kanneperuste siihen, että tehdystä päätöksestä puuttuivat sen tekstissä mainitut liitteet, kuudes kanneperuste oikeudellisiin virheisiin tosiseikkojen arvioinnissa, seitsemäs kanneperuste sakon suhteettomuuteen suhteessa kartellin vakavuuteen ja kestoaikaan, kahdeksas kanneperuste siihen, että sakkoa oli laittomasti korotettu rikkomisen uusimisen

perusteella, yhdeksäs kanneperuste siihen, ettei muiden kuin sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetussa tiedonannossa (EYVL 1996, C 207, s. 4) mainittujen lieventävien seikkojen olemassaoloa myönnetty, ja kymmenes kanneperuste viimeksi mainitun tiedonannon virheelliseen soveltamiseen.

9 Valituksenalaisella tuomiolla unionin yleinen tuomioistuin alensi Ferriere Nordille määrätyn sakon 3 421 440 euroksi ja hylkäsi sen kanteen muilta osin.

10 Ferriere Nord pyysi unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 20.12.2014 toimitetulla kirjelmällä unionin yleistä tuomioistuinta oikaisemaan valituksenalaisen tuomion 420 kohtaa, mutta unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi tämän pyynnön 13.3.2015 antamallaan määräyksellä Ferriere Nord v. komissio (T-90/10 REC, ei julkaistu, EU:T:2015:173).

Asianosaisten vaatimukset unionin tuomioistuimessa

11 Ferriere Nord vaatii valituksessaan, että unionin tuomioistuin

– ensisijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin tuomiolla hylättiin sen asiassa T-90/10 nostaman kanteen ensisijainen vaatimus, ja siten kumoaa riidanalaisen päätöksen

– toissijaisesti kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin tuomiolla hylättiin sen asiassa T-90/10 nostaman kanteen toissijainen vaatimus, ja siten kumoaa riidanalaisen päätöksen osittain ja alentaa Ferriere Nordille määrätyn sakon rahamäärää vielä enemmän

– velvoittaa komission korvaamaan molemmissa oikeusasteissa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

12 Komissio vaatii, että unionin tuomioistuin

– hylkää valituksen

– velvoittaa Ferriere Nordin korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Asian käsittelyn suullisen vaiheen uudelleen aloittamista koskeva pyyntö

13 Asian käsittelyn suullinen vaihe päätettiin 8.12.2016 julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen esittämisen jälkeen. Komissio pyysi 27.1.2017 päivätyllä ja unionin tuomioistuimen kirjaamoon samana päivänä jätetyllä kirjeellä unionin tuomioistuinta määräämään asian käsittelyn suullisen vaiheen aloitettavaksi uudelleen ja sisällyttämään asiakirja-aineistoon komission pyynnössä selostetut tosiseikat ja pyyntöön liitetyt asiakirjat.

14 Komissio vetosi tämän pyynnön tueksi lähinnä siihen, ettei unionin tuomioistuimella ole ollut riittäviä tietoja 13.6. ja 30.9.2002 järjestettyihin kuulemisiin liittyneistä tosiseikoista, joihin julkisasiamies on perustanut ratkaisuehdotuksensa, koska asianosaiset eivät ole erityisesti lausuneet näistä tosiseikoista.

15 Unionin tuomioistuin voi työjärjestyksensä 83 artiklan perusteella julkisasiamiestä kuultuaan milloin tahansa määrätä asian käsittelyn suullisen vaiheen aloitettavaksi uudelleen erityisesti, jos asia olisi ratkaistava sellaisella oikeudellisella perusteella, josta asianosaisilla ei ole ollut tilaisuutta lausua.

16 On kuitenkin syytä muistuttaa, että muutoksenhakumenettelyn kohde määräytyy lähtökohtaisesti asianosaisten esittämien valitusperusteiden ja perustelujen mukaisesti. Tässä tapauksessa asianosaisilla on ollut tilaisuus lausua riittävästi näistä perusteista ja perusteluista kirjelmissään ja asioissa C-85/15 P–C-89/15 P järjestetyssä yhteisessä istunnossa 20.10.2016.

17 Näin ollen unionin tuomioistuin katsoo julkisasiamiestä kuultuaan, ettei asian käsittelyn suullista vaihetta ole syytä määrätä aloitettavaksi uudelleen.

Valituksen tarkastelu

18 Ferriere Nord vetoaa valituksensa tueksi yhdeksään valitusperusteeseen, joista ensimmäinen perustuu tosiseikkojen ja selvitysaineiston ilmeiseen vääristämiseen, riidanalaisen päätöksen ilmeisten ristiriitaisuuksien toteamatta jättämiseen ja todistustaakkaa koskevien sääntöjen rikkomiseen, toinen valitusperuste asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan rikkomiseen uuden väitetiedoksiannon toimittamatta jättämisen vuoksi, luottamuksensuojan periaatteen loukkaamiseen, tosiseikkojen ja selvitysaineiston vääristämiseen, puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen, perustelujen puutteellisuuteen sekä kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan toimittamaa kuulemista koskevan oikeuden loukkaamiseen, kolmas valitusperuste komission työjärjestyksen rikkomiseen, neljäs valitusperuste Ferriere Nordin kartelliin osallistumisen kestoon, oikeudellisiin virheisiin tosiseikkojen arvioinnissa, selvitysaineiston vääristämiseen, todistustaakkaa koskevien yleisten periaatteiden ja in dubio pro reo -periaatteen loukkaamiseen sekä perustelujen ristiriitaisuuteen, viides valitusperuste suhteellisuusperiaatteen loukkaamiseen Ferriere Nordille määrättävän sakon perusmäärän vahvistamisessa ottaen huomioon rikkomisen vakavuus ja kestoaika, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamiseen ja perustelujen puutteellisuuteen, kuudes valitusperuste ilmeiseen laskuvirheeseen tai muuhun ilmeiseen virheeseen Ferriere Nordille sakon määrästä myönnetyn alennuksen vahvistamisessa, tuomioistuimen täyden harkintavallan virheelliseen käyttöön ja perustelujen puutteellisuuteen, seitsemäs valitusperuste sakon perusmäärään rikkomisen uusimisen perusteella tehdyn korotuksen lainvastaisuuteen puolustautumisoikeuksien loukkaamisen vuoksi, kahdeksas valitusperuste sakon perusmäärään rikkomisen uusimisen perusteella tehdyn korotuksen lainvastaisuuteen kuluneen ajan pituuden vuoksi ja yhdeksäs valitusperuste sakon perusmäärään rikkomisen uusimisen perusteella tehdyn korotuksen lainvastaisuuteen suhteellisuusperiaatteen loukkaamisen vuoksi.

Toinen valitusperuste

Asianosaisten lausumat

19 Toisessa valitusperusteessaan, joka on syytä käsitellä heti aluksi, Ferriere Nord katsoo, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisia virheitä päätyessään katsomaan, ettei komissiolla ollut velvollisuutta lähettää sille uutta väitetiedoksiantoa ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä.

20 Ensinnäkin Ferriere Nord pyytää unionin tuomioistuinta tutkimaan valituksenalaisen tuomion 121 kohdassa olevan toteamuksen, jonka mukaan tempus regit actum -periaatetta on sovellettava vain siten, että menettelyyn kuuluva toimi on toteutettava sen toteuttamispäivänä voimassa olevan säännön nojalla, oikeellisuuden. Ferriere Nordin mukaan tämä tulkinta on virheellinen, koska väitetiedoksianto, josta on päätetty HT 36 artiklan nojalla, ei voi olla perusteena asetuksen N:o 1/2003 nojalla tehdylle riidanalaiselle päätökselle.

21 Ferriere Nordin mukaan uudesta väitetiedoksiannosta päättäminen oli välttämätöntä 25.10.2007 annetun tuomion Ferriere Nord v. komissio (T-94/03, ei julkaistu, EU:T:2007:320) johdosta, ja sillä tavoin olisi sovellettu asianmukaisesti 15.10.2002 annettua tuomiota Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, EU:C:2002:582), jonka 73 kohdassa katsottiin, että unionin toimen kumoaminen ei välttämättä vaikuta valmisteleviin toimiin, sillä kumotun toimen korvaamiseen tähtäävä menettely voidaan lähtökohtaisesti aloittaa uudelleen juuri siitä vaiheesta, jossa lainvastaisuus tapahtui. Valittaja nimittäin katsoo, että käyttämällä ilmaisuja ”ei välttämättä” ja ”lähtökohtaisesti” tuomioistuin ei

sulkenut mainitussa tuomiossa pois sitä, että menettely voitaisiin yksittäistapauksen erityispiirteet huomioon ottaen aloittaa uudelleen jo aikaisemmasta kuin siitä vaiheesta, jossa toimen kumoamiseen johtanut lainvastaisuus on tapahtunut.

22 Toiseksi Ferriere Nord vetoaa tosiseikkojen ja selvitysaineiston vääristämiseen ja luottamuksensuojan periaatteen loukkaamiseen, koska useat komission sille lähettämiin kirjeisiin sisältyneet seikat ovat synnyttäneet perustellun luottamuksen uutta väitetiedoksiantoa koskevan päätöksen tekemiseen.

23 Kolmanneksi se vetoaa siihen, että – toisin kuin unionin yleinen tuomioistuin on katsonut valituksenalaisessa tuomiossa – uutta väitetiedoksiantoa koskevan päätöksen tekeminen oli välttämätöntä, koska uusi väitetiedoksianto ei olisi ollut identtinen alkuperäisen väitetiedoksiannon kanssa. Tältä osin valittaja viittaa erityisesti Italian markkinoita ja yhteismarkkinoita koskevien mainintojen eroavuuksiin vuoden 2002 päätöksen ja riidanalaisen päätöksen päätösosissa.

24 Lisäksi Ferriere Nord vetoaa asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan rikkomiseen sekä [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklan mukaisten komission menettelyjen kulusta 7.4.2004 annetun komission asetuksen (EY) N:o 773/2004 (EUVL 2004, L 123, s. 18) 11 ja 12 artiklan rikkomiseen, koska unionin yleinen tuomioistuin on katsonut valituksenalaisen tuomion 148 kohdassa, että kun uusia väitteitä ei ollut, komissiolla ei ollut velvollisuutta järjestää uutta kuulemistilaisuutta kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan toimittamana.

25 Komissio katsoo, että Ferriere Nordin ensimmäiseksi esittämät perustelut on jätettävä tutkimatta, koska niissä ei riitauteta valituksenalaista tuomiota selväsanaisesti vaan pelkästään pyydetään unionin tuomioistuimelta selityksiä kysymykseen siitä, voiko asetuksen N:o 1/2003 nojalla tehty päätös perustua väitetiedoksiantoon, josta on päätetty EHTY:n perustamissopimuksen nojalla.

26 Asiakysymyksen osalta komissio katsoo, että vastatessaan väitteeseen, jonka mukaan valmistelevan toimen ja lopullisen toimen oikeusperustojen on vastattava toisiaan, unionin yleinen tuomioistuin ei ole virheellisesti soveltanut tempus regit actum -periaatetta liian ankarasti valituksenalaisen tuomion 118–122 kohdassa vaan se on tehnyt siitä tilanteen edellyttämän johtopäätöksen eli sen, että koska vuoden 2002 päätöstä rasittava lainvastaisuus on tapahtunut päätöksen tekemisen ajankohtana, kyseisen päätöksen kumoaminen ei vaikuttanut valmistelutoimien pätevyyteen eikä komissiolla siten ollut velvollisuutta lähettää Ferriere Nordille uutta väitetiedoksiantoa.

27 Komission mukaan myös perustelut, joihin Ferriere Nord on vedonnut toiseksi, on jätettävä tutkimatta. Yhtäältä luottamuksensuojan periaatteen loukkaaminen on uusi peruste. Toisaalta vetoamalla muodollisesti tosiseikkojen vääristämiseen Ferriere Nord pyrkii todellisuudessa siihen, että tosiseikat arvioitaisiin uudelleen.

28 Komissio pitää joka tapauksessa tiukasti kiinni siitä, että kun Ferriere Nordin mainitsemat komission lähettämiin asiakirjoihin sisältyneet seikat ymmärretään omassa asiayhteydessään, niistä ilmenee, etteivät ne ole voineet synnyttää perusteltua luottamusta uuden väitetiedoksiannon lähettämiseen, kuten unionin yleinen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 127 ja 128 kohdassa. Näin ollen unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt asianmukaisesti ja tosiseikkoja vääristämättä katsoessaan valituksenalaisen tuomion 126 kohdassa, ettei Ferriere Nord voinut vedota tällaiseen perusteltuun luottamukseen.

29 Kolmanneksi esitettyjen perustelujen tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä komissio katsoo, että Ferriere Nord mainitsee tiettyjä valituksenalaisen tuomion kohtia muttei esitä täsmällistä perustelua tukeakseen näkemystään, jonka mukaan uuden väitetiedoksiannon lähettämättä jättämiseen puuttumatta jättäminen olisi ollut virhe.

30 Tältä osin komissio viittaa valituksenalaisen tuomion 143 ja 144 kohtaan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on sen mukaan korostanut, että väite, jonka mukaan uusi väitetiedoksianto olisi ollut tarpeen sen selvittämiseksi, oliko kartelli voinut vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, oli perusteeton, koska tämä kysymys oli otettu esiin täydentävässä väitetiedoksiannossa. Lisäksi Ferriere Nord on virheellisesti olettanut, että riidanalaisella päätöksellä olisi määrätty seuraamus jostakin muusta rikkomisesta kuin vuoden 2002 päätöksellä. Riidanalaisen päätöksen sanamuodosta nimittäin ilmenee, että syyksi luettu rikkominen muodostui kartellista, joka kattoi Italian markkinat kokonaisuudessaan eli huomattavan osan yhteismarkkinoista, eli siis HT 65 artiklan 1 kohdassa kielletystä kartellista.

31 Komissio katsoo, että väite, joka perustuu siihen, ettei kuulemisesta vastaava neuvonantaja ole toimittanut uutta kuulemismenettelyä, on sanamuodoltaan liian yleisluonteinen ja epätäsmällinen, jotta se voitaisiin ottaa tutkittavaksi. Asiakysymyksen osalta komissio toteaa, ettei Ferriere Nord kiistä unionin yleisen tuomioistuimen johtopäätöstä, jonka mukaan tällainen kuuleminen olisi ollut tarpeen vain siinä tapauksessa, että uusi väitetiedoksianto olisi annettu tiedoksi. Komission mukaan unionin yleinen tuomioistuin on siten todennut, ettei tällainen uusi väitetiedoksianto ole tarpeen.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

32 Ferriere Nordin ensimmäiseksi esittämien perustelujen osalta komission väite tutkittavaksi ottamisen edellytysten puuttumisesta on hylättävä. Valituksesta nimittäin ilmenee selvästi, ettei Ferriere Nord pelkästään pyydä unionin tuomioistuimelta selityksiä esitettyyn kysymykseen vaan pyrkii osoittamaan, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen erityisesti valituksenalaisen tuomion 121 kohdassa katsoessaan, ettei uuden väitetiedoksiannon lähettäminen ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä ollut tarpeen. Toisin kuin komissio väittää, myös Ferriere Nordin perustelu, joka koskee sitä, ettei kuulemisesta vastaava neuvonantaja ole toimittanut kuulemista, on riittävän täsmällinen sen tutkimiseksi, koska valituskirjelmässä mainitaan sekä ne unionin oikeuden säännökset ja määräykset, joita unionin yleisen tuomioistuimen väitetään soveltaneen tältä osin virheellisesti, että se valituksenalaisen tuomion kohta, jossa virheen väitetään tapahtuneen.

33 Ferriere Nordin väitteiden asiasisällöstä, sekä siltä osin kuin väitteet koskevat uuden väitetiedoksiannon lähettämättä jättämistä että kuulemisesta vastaavan neuvonantajan toimittaman kuulemisen puuttumista, on syytä muistuttaa, että vuoden 2002 päätöksen tekemiseen johtaneessa menettelyssä komissio lähetti 26.3.2002 asianomaisille yrityksille ja siten myös Ferriere Nordille väitetiedoksiannon HT 36 artiklan mukaisesti. Väitetiedoksiantoa koskeva kuulemistilaisuus järjestettiin 13.6.2002. EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päätyttyä komissio lähetti 12.8.2002 kyseisille yrityksille asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohtaan perustuneen täydentävän väitetiedoksiannon, jossa se selosti näkemyksensä asiaa koskevien oikeussääntöjen muuttumisesta ja kehotti yrityksiä esittämään oman näkemyksensä täydentävästä väitetiedoksiannosta. Kuulemistilaisuus jäsenvaltioiden edustajien läsnä ollessa järjestettiin 30.9.2002.

34 Vuoden 2002 päätöksen kumoamisen jälkeen komissio ilmoitti 30.6.2008 päivätyllä kirjeellä Ferriere Nordille ja muille asianomaisille yrityksille aikomuksestaan tehdä sama päätös uudelleen käyttäen oikeusperustana asetusta N:o 1/2003 kyseisessä asetuksessa vahvistettujen menettelysääntöjen mukaisesti.

35 Kun otetaan huomioon tämä menettelyn kulku, asiassa on tutkittava, oliko komissio Ferriere Nordin näkemyksen mukaisesti ja vastoin valituksenalaisen tuomion 144–148 kohtaan sisältyvää unionin yleisen tuomioistuimen johtopäätöstä velvollinen aloittamaan menettelyn uudelleen ja antamaan uuden väitetiedoksiannon sekä järjestämään uuden kuulemistilaisuuden.

36 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan menettelysääntöjä on yleensä edellytettävä sovellettavan niiden voimaantulopäivästä lähtien (tuomio 29.3.2011, ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym., C-201/09 P ja C-216/09 P, EU:C:2011:190, 75 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; tuomio 29.3.2011, ThyssenKrupp Nirosta v. komissio, C-352/09 P, EU:C:2011:191, 88 kohta ja tuomio 11.12.2012, komissio v. Espanja, C-610/10, EU:C:2012:781, 45 kohta) ja myös menettelyssä, joka on aloitettu ennen kyseistä päivää mutta joka on vireillä vielä sen jälkeen (ks. vastaavasti tuomio 11.12.2012, komissio v. Espanja, C-610/10, EU:C:2012:781, 47 kohta).

37 Koska riidanalainen päätös on tässä tapauksessa tehty asetuksen N:o 1/2003 7 artiklan 1 kohdan ja 23 artiklan 2 kohdan nojalla, päätöksen tekemistä edeltäneessä menettelyssä on ollut noudatettava kyseistä asetusta sekä asetusta N:o 773/2004, jonka oikeusperusta asetus N:o 1/2003 on (ks. vastaavasti tuomio 29.3.2011, ThyssenKrupp Nirosta v. komissio, C-352/09 P, EU:C:2011:191, 90 kohta), vaikka menettely oli aloitettu ennen asetuksen N:o 1/2003 voimaantuloa.

38 Tästä seuraa, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt valituksenalaisen tuomion 121 kohdassa oikeudellisen virheen tulkitessaan lain ajallista soveltamista koskevia periaatteita, joiden mukaan menettelysääntöjä on yleensä edellytettävä sovellettavan kaikissa niiden voimaantuloajankohtana vireillä olevissa asioissa, siten, että asetuksen N:o 1/2003 nojalla tehtyä riidanalaista päätöstä koskevista valmistelutoimista on ollut päätettävä niiden toteuttamisajankohtana voimassa olleiden menettelysääntöjen mukaisesti eli väitetiedoksiannon osalta HT 36 artiklan 1 kohdan mukaisesti ja täydentävän väitetiedoksiannon osalta asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohdan mukaisesti.

39 On kuitenkin tutkittava, vastaavatko komission vuoden 2002 päätöksen tekemiseksi toteuttamat valmistelutoimet asetuksissa N:o 1/2003 ja N:o 773/2004 säädettyjä valmistelutoimia. Jos nimittäin asia on niin, komissiota ei voida arvostella siitä, ettei se ole toistanut niitä ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä.

40 Väitetiedoksiannon lähettämisestä asetuksen N:o 773/2004 10 artiklan 1 ja 2 kohdassa, luettuina asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan 1 kohdan mukaisesti, jonka täytäntöön panemiseksi ne on annettu, säädetään, että muun muassa ennen viimeksi mainitun asetuksen 7 artiklaan perustuvan päätöksen tekemistä komissio antaa asianomaisille osapuolille tiedoksi väitetiedoksiannon ja varaa samalla niille tilaisuuden esittää komissiolle näkökantansa sen asettamassa määräajassa.

41 Kuten unionin yleinen tuomioistuin on pääasiallisesti todennut valituksenalaisen tuomion 123 ja 124 kohdassa, tässä tapauksessa komissio oli jo lähettänyt asianomaisille yrityksille väitetiedoksiannon ja täydentävän väitetiedoksiannon eikä riidanalaisessa päätöksessä luettu Ferriere Nordin syyksi näihin tiedoksiantoihin verrattuna uusia tekoja eikä siinä olennaisesti muutettu syyksi luettuja rikkomisia koskevaa näyttöä. Kuten julkisasiamies on korostanut ratkaisuehdotuksensa 53 kohdassa, EHTY:n perustamissopimuksen mukaisesti hyväksytyn väitetiedoksiannon ja asetusten N:o 17 ja N:o 1/2003 mukaisesti hyväksytyn väitetiedoksiannon välillä ei myöskään ole suurta sisällöllistä eroa. Uuden väitetiedoksiannon lähettäminen ei siten ole ollut välttämätöntä.

42 Tältä osin unionin yleinen tuomioistuin on asianmukaisesti viitannut 15.10.2002 annetun tuomion Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, EU:C:2002:582) 73 kohtaan, jossa huomautetaan, että unionin toimen kumoaminen ei välttämättä vaikuta valmisteleviin toimiin, sillä kumotun toimen korvaamiseen tähtäävä menettely voidaan lähtökohtaisesti aloittaa uudelleen juuri siitä vaiheesta, jossa lainvastaisuus tapahtui.

43 Kuten unionin yleinen tuomioistuin nimittäin totesi valituksenalaisen tuomion 119 kohdassa, vuoden 2002 päätös kumottiin sen vuoksi, ettei komissiolla ollut toimivaltaa kyseisen päätöksen tekemiseen EHTY:n perustamissopimuksen nojalla, joka ei ollut enää voimassa päätöksen tekemisen ajankohtana, joten lainvastaisuus on tapahtunut juuri kyseisenä ajankohtana. Päätöksen kumoaminen ei siten ole vaikuttanut väitetiedoksiantoon eikä täydentävään väitetiedoksiantoon.

44 Näin ollen unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan valituksenalaisen tuomion 122 kohdassa, että komissiolla ei ollut velvollisuutta antaa uutta väitetiedoksiantoa.

45 Kuten julkisasiamies on kuitenkin todennut ratkaisuehdotuksensa 55 kohdassa, asetuksen N:o 773/2004 12 artiklan mukaan komission on annettava osapuolille, joille se on osoittanut väitetiedoksiannon, tilaisuus esittää perustelunsa suullisessa kuulemisessa, jos ne kirjallisissa huomautuksissaan pyytävät tätä. Koska vuoden 2002 päätöksen kumoaminen ei tämän tuomion 43 kohdasta ilmenevän mukaisesti ole vaikuttanut väitetiedoksiantoon eikä täydentävään väitetiedoksiantoon, asiassa on näin ollen tutkittava, onko komissio antanut kyseisille osapuolille tilaisuuden esittää perustelunsa asetuksissa N:o 1/2003 ja N:o 773/2004 säädettyjen menettelyvaatimusten mukaisesti toteutetussa suullisessa kuulemisessa, kuten se oli velvollinen tekemään.

46 Tältä osin on todettava, että asetuksella N:o 1/2003 käyttöön otetussa järjestelmässä, sellaisena kuin se on täsmennettynä asetuksella N:o 773/2004, viimeksi mainitun asetuksen 14 artiklan 3 kohdassa säädetään, että jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset kutsutaan osallistumaan suulliseen kuulemiseen, joka väitetiedoksiannon vastaanottajan pyynnöstä järjestetään väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen.

47 Vuonna 2002 järjestetyissä kuulemisissa jäsenvaltioiden edustajat eivät kuitenkaan ole osallistuneet 13.6.2002 pidettyyn kuulemiseen, koska silloin voimassa olleessa EHTY:n perustamissopimuksessa ei määrätty heidän osallistumisestaan. On kiistatonta, että kyseinen kuuleminen on koskenut asian aineellisoikeudellista kohdetta eli niitä menettelyjä, joihin komissio on katsonut väitetiedoksiannon vastaanottajina olleiden yritysten syyllistyneen. Tämä ilmenee erityisesti riidanalaisen päätöksen 379–382 kohdasta ja uudelleen unionin yleisen tuomioistuimen 9.12.2014 antaman tuomion Alfa Acciai v. komissio (T-85/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1037) 148 kohdasta ja sen 9.12.2014 antaman tuomion Ferriera Valsabbia ja Valsabbia Investimenti v. komissio (T-92/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1032) 148 kohdasta.

48 Sen sijaan 30.9.2002 järjestetty kuuleminen, johon jäsenvaltioiden edustajat oli kutsuttu silloin sovellettavien EY:n perustamissopimuksen määräysten mukaisesti ja erityisesti kuulemisesta tietyissä EY:n perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan mukaisissa menettelyissä 22.12.1998 annetun komission asetuksen (EY) N:o 2842/98 (EYVL 1998, L 354, s. 18) 11 artiklan 2 kohdan mukaisesti, koski täydentävän väitetiedoksiannon kohdetta eli EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisen oikeudellisia vaikutuksia menettelyn jatkumisen kannalta. Tämä ilmenee yhtäältä kyseisestä täydentävästä väitetiedoksiannosta, jossa nimenomaisesti kehotettiin sen vastaanottajia ilmoittamaan oma näkemyksensä täydentävistä väitteistä. Toisaalta komissio ilmoitti riidanalaisen päätöksen 382 kohdassa, ettei se pitänyt tarpeellisena toistaa asetuksen N:o 17 ja asetuksen N:o 1/2003 säännösten mukaisesti 13.6.2002 järjestettyä kuulemista, koska tämä kuuleminen, johon ei osallistunut jäsenvaltioiden edustajia, oli järjestetty kyseisenä ajankohtana voimassa olleiden EHTY:n perustamissopimuksen määräysten mukaisesti. Lisäksi asioissa C-85/15 P–C-89/15 P järjestetyssä yhteisessä istunnossa komissio vahvisti unionin tuomioistuimen kysymykseen vastatessaan, että täydentävässä väitetiedoksiannossa ei puututtu tosiseikkoihin eikä todisteisiin, jotka olivat menettelyn kohteena.

49 Tästä seuraa, että nyt käsiteltävässä asiassa jäsenvaltioiden edustajat eivät osallistuneet asian aineellisoikeudellista kysymystä koskevaan kuulemiseen vaan ainoastaan kuulemistilaisuuteen, joka koski EHTY:n perustamissopimuksen voimassaolon päättymisestä johtuvia oikeudellisia seurauksia.

50 Tämän tuomion 36 ja 37 kohdassa viitatun oikeuskäytännön mukaisesti on kuitenkin niin, että kun päätös on tehty asetuksen N:o 1/2003 nojalla, päätöstä edeltävän menettelyn on oltava kyseisessä asetuksessa vahvistettujen menettelysääntöjen mukainen, vaikka menettely on aloitettu ennen asetuksen voimaantuloa.

51 Tästä seuraa, että ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä komissio oli asetuksen N:o 773/2004 12 ja 14 artiklan mukaisesti velvollinen varaamaan asianosaisille tilaisuuden esittää perustelunsa suullisessa kuulemisessa, johon komissio on kutsunut jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset. Näin ollen ei voida katsoa, että asian aineellisoikeudellista kysymystä koskeva 13.6.2002 järjestetty kuuleminen olisi täyttänyt päätöksen tekemistä asetuksen N:o 1/2003 nojalla koskevat menettelyvaatimukset.

52 Unionin yleinen tuomioistuin on siten tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan valituksenalaisen tuomion 148 kohdassa, ettei komissiolla ollut velvollisuutta järjestää uutta kuulemista ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä, koska asianomaisilla yrityksillä oli jo ollut tilaisuus tulla kuulluiksi suullisesti 13.6. ja 30.9.2002 järjestetyissä kuulemisissa.

53 Kuten julkisasiamies on korostanut ratkaisuehdotuksensa 56 ja 57 kohdassa, asetuksissa N:o 1/2003 ja N:o 773/2004 säädetyssä menettelyssä suullinen kuuleminen, johon jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset kutsutaan viimeksi mainitun asetuksen 14 artiklan 3 kohdan mukaisesti, on siinä määrin merkittävä, että tällaisen kuulemisen laiminlyönti merkitsee olennaisten menettelymääräysten rikkomista.

54 Kun asetuksessa N:o 773/2004 säädettyä oikeutta tällaiseen kuulemiseen ei ole kunnioitettu, yrityksen, jonka oikeuksia on siten loukattu, ei tarvitse osoittaa, että loukkaaminen on voinut vaikuttaa sen vahingoksi menettelyn kulkuun ja riidanalaisen päätöksen sisältöön.

55 Näin ollen kyseinen menettely on väistämättä virheellinen siitä riippumatta, onko tästä oikeuksien loukkaamisesta mahdollisesti aiheutunut Ferriere Nordille haitallisia seurauksia (ks. vastaavasti tuomio 6.11.2012, komissio v. Éditions Odile Jacob, C-553/10 P ja C-554/10 P, EU:C:2012:682, 46–52 kohta ja tuomio 9.6.2016, CEPSA v. komissio, C-608/13 P, EU:C:2016:414, 36 kohta).

56 Edellä todetusta seuraa, että Ferriere Nordin toinen valitusperuste on hyväksyttävä ja valituksenalainen tuomio on sen vuoksi kumottava eikä asiassa ole tarpeen tutkia Ferriere Nordin tämän valitusperusteen yhteydessä esittämiä muita perusteluja siinäkään tapauksessa, että niiden tutkittavaksi ottamisen edellytykset täyttyisivät, eikä myöskään muita valitusperusteita.

Kanne unionin yleisessä tuomioistuimessa

57 Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 61 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti unionin tuomioistuin kumoaa unionin yleisen tuomioistuimen ratkaisun, jos muutoksenhaku todetaan aiheelliseksi. Se voi tällaisessa tilanteessa ratkaista asian lopullisesti itse, jos asia on ratkaisukelpoinen.

58 Nyt käsiteltävässä asiassa unionin tuomioistuimella on käytettävissään tarvittavat seikat, jotta se voi lausua lopullisesti kanteesta, jonka Ferriere Nord nosti unionin yleisessä tuomioistuimessa riidanalaisen päätöksen kumoamiseksi.

59 Tältä osin on riittävää todeta, että riidanalainen päätös on tämän tuomion 33–55 kohdassa mainituin perustein kumottava olennaisten menettelymääräysten rikkomisen vuoksi siltä osin kuin päätös koskee Ferriere Nordia.

Oikeudenkäyntikulut

60 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 184 artiklan 2 kohdassa määrätään, että jos valitus hyväksytään ja unionin tuomioistuin itse ratkaisee riidan lopullisesti, se tekee ratkaisun oikeudenkäyntikuluista.

61 Saman työjärjestyksen 138 artiklan 1 kohdan mukaan, jota sovelletaan valituksen käsittelyyn työjärjestyksen 184 artiklan 1 kohdan nojalla, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska Ferriere Nord on voittanut asian muutoksenhakumenettelyssä ja sen unionin yleisessä tuomioistuimessa nostama kanne on hyväksytty, Ferriere Nordin vaatimusten mukaisesti komission on vastattava omista oikeudenkäyntikuluistaan ja se on velvoitettava korvaamaan Ferriere Nordin oikeudenkäyntikulut sekä ensimmäisessä oikeusasteessa että muutoksenhakuasteessa.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (yhdeksäs jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) **Unionin yleisen tuomioistuimen 9.12.2014 antama tuomio Ferriere Nord vastaan komissio (T-90/10, ei julkaistu, EU:T:2014:1035) kumotaan.**

2) **HT 65 artiklan rikkomista koskeva 30.9.2009 tehty komission päätös K(2009) 7492 lopullinen (asia COMP/37.956 – Betoniteräs – päätöksen tekeminen uudelleen), sellaisena kuin se on muutettuna 8.12.2009 tehdyllä komission päätöksellä K(2009) 9912 lopullinen, kumotaan siltä osin kuin päätös koskee Ferriere Nord SpA:ta.**

3) **Euroopan komissio vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan Ferriere Nord SpA:lle ensimmäisessä oikeusasteessa ja tässä muutoksenhakumenettelyssä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.**

Allekirjoitukset